

Egy eszmetörténeti korszaknak nehéz nevet adni. Mikor a mára elfeledett szerzőpáros, De Jouvenot és Micard, 1888-ban a pofonegyszerű *Századvég* címet adta egyik darabjának, nem gondolta egyikük sem, hogy a cím hónapok alatt szakszóvá változik át, s elterjed egész Európában. Nem véletlen, hogy a legtöbb nyelvben a kifejezést nem is fordították le, hanem franciául használják: FIN DE SIÈCLE.

E kifejezés nem irodalmi, hanem kultúrhistoriai gyűjtőfogalmat takar. Voltaképpen nem jelent mást, mint egy határozott életérzést, mely egy hosszú, végtelennek ígérkező békekorszak idején támadta meg az életlehetőségek, perspektívák iránt érzékeny írókat, művészeket, majd minden gondolkodó embert. A 80-as években legalábbis Franciaországban, bizonyos Tündületvesztés következett be. A hangadó, „véleménycsináló” elitréteg egyre inkább befelé, s ezzel egyidejűleg az élvezetek felé fordult. Számos mű visszhangozta az elmúlás vágyát, cikkek tucatjai taglalták a degeneráció szükségzerű, elkerülhetetlen voltát. Csaknem mindenki észlelte, hogy az addigi szellemi és erkölcsi bizonyosságok kezdenek eltűnni, az új helyzet új távlatfelmérést, új magatartást, új válaszokat kínál – az életvitelben is, de főleg az új művekben.

Mindezt a felgyorsult technikai fejlődéssel, az átlagpolgárt egyre tökéletesebben számon tartó, egyre jobban szervezett államgépezet kialakulásával szokás kívülről magyarázni. De ettől függetlenül is megérthető: a kultúra önfejlődésében az örök inga ismét átlendült az optimista térfélről a pesszimista oldalra, ahol a természetesenél, a nyers őserőnél nagyobb becsben tartják a révedezőt, a

művit, a szépet. Ahol az erkölcs és művészet még messziről sem integetnek egymásnak.

Ha nem is lehet azt mondani, hogy ebből az életérzésből sarjadt, de kialakulásával párhuzamosan épült fel s talált értő fülekre az individualizmus filozófiája, mely többek között az adott lét kényszerű tragikumát taglalta. Ekkor fogalmazódott meg programként a „minden érték átértékelése”.

– Fin de siècle* – mormolta Lord Henry.

– Fin du globe** – válaszolta a ház úrnője.

– Bárcsak fin du globe lenne – mondta Dorian, és nagyot sóhajtott. – Az élet nagy csalódás.

Ez a néhány sor a *Dorian Gray arcképe* című könyv 15. fejezetében található. Abban a könyvben, mely példátlan módon magába sűrítette a századvégi korszellemet. Ez az a mű, melyben az íge testté, azaz a századvégi teória művé lett.

Lord Henry Wotton, a híres, dúsgazdag dandy, arról faggatja festőbarátját, Basil Hallwardot, hogy kiről festette új képét, egy fiatalember egész alakos portréját, mert meg akarja venni. A festő kijelenti, hogy a kép nem eladó, már odaajándékozta a modellnek. Nevét viszont nem akarja elárulni. Aztán váratlanul betoppan a modell, Dorian Gray, egy kék szemű, szőke, göndör hajú, húszéves fiatalember, aki valóban olyan szép, mint a képen. Lord Henry szárnyaló, lelkesült előadást rögtönöz neki arról, hogy a Szépség a Szellem egy formája, sőt magasabb rendű, mint a Szellem, mert magyarázni sem kell. A szépséget s Dorian szépségét az egekig magasztalja, de figyelmezteti, hogy csak egy pár éve van, hogy igazán, tökéletesen és egészen éljen. Dorian a saját szépségét felfedezésnek érezte, és rettegés járta át

* Századvég. (francia)

** Világvége. (francia)

arra a gondolatra, hogy hamar elveszti majd. A képet nézve könnyek szöktek a szemébe, és ezt suttogta:

– *Milyen szomorú. Én majd öreg leszek és rút – iszonyatos leszek. De ez a kép mindörökké fiatal marad. Sohasem lesz öregebb, mint ezen a júniusi napon. Faj, ha megfordítva lenne. Bárcsak én lennék mindig fiatal és a kép öregedne meg. Ezért – ezért mindene-
met odaadnám. ... Odaadnám ezért a lelkemet.* (2. fejezet.)

Dorian ettől kezdve teljesen Lord Henry hatása alá kerül, mindenüvé vele tart. Egy hónap múlva azzal lép meg a lordot, hogy szerelmes lett egy Sibyl Vane nevű, alig tizenhét éves színésznőbe, aki egy kültelki színházban lép fel Shakespeare-szerepekben. (4. fejezet.) Másnap elcipeli barátait Sibyl fellépésére. Ezen az estén Juliát játszott a – csapnivalóan. Az előadás után az öltözőbe rohan. Sibyl tudja, hogy rossz volt, éppen mert olyan boldog – már nem mindene a színház. Dorian azonban szakít a lánnyal. *Megölted a szerelmemet* – mondja neki, és kegyetlen tirádák után elrohan. Egész éjjel úzotten csatangol, s mikor hajnalban hazaér, rápillant portréjára. Megdöbbenve veszi észre, hogy a kép megváltozott – az arc körül egy kegyetlenséget tükröző redő jelent meg. Eszébe jut furcsa kívánsága a képpel kapcsolatban. Ráébred, hogy kegyetlen volt Sibyllal, elhatározza, hogy mindent jóté tesz – Sibylt feleségül veszi, Lord Henryvel pedig nem találkozik többé. (7. fejezet.)

Másnap délután eljön hozzá Lord Henry, és mindenáron beszélni akar vele. Tőle tudja meg Dorian, hogy Sibyl az elmúlt éjjel öngyilkos lett. A rendőrség keresi a csábítót. Kiderül, hogy Sibyl és családja nem ismerte Dorian nevét, csak mint *Mesebeli Herceg*-et (Prince Charming) emlegették.

Rövid felindulás után Dorian – Henry segítségével – túlteszi magát Sibyl halálán. Már átérzi, amit Henry mond: *Nincs semmi sem, amit meg ne tehetnél, hiszen olyan rendkívül szép vagy.* Dorian most már tudja, hogy a kép már

igazi varázstükör. Fölmerül benne, hogy jobb lenne, ha könyörögne azért, hogy szűnjön meg a varázs; aztán mégse teszi. *Mint a görög istenek, erős lesz és fúrge és vidám. Mit bánja, mi történik a vászonra írt színes képmással? Ő védve lesz.* Egy órával később már az Operában van. Hiszen Patti énekel. (8. fejezet.)

Másnap felkeresi Dorian a fájdalomtól megtört Basil, hogy Sibyl haláláról beszélgessen. Megdöbben Dorian cinizmusán, valamint azon is, hogy nem kap engedélyt arra, hogy újra megnézhesse saját festményét. Dorian azt is kijelenti, hogy soha többet nem ül modellt neki. Erre Basil Hallward bevallja, mennyire hatott rá Dorian, aki a „láthatatlan eszmény látható megtestesülése” volt számára. Kimondja: szerinte Dorian azért van a világon, hogy imádják. (9. fejezet.)

Dorian egy lelakatolt padlásszobába rejti el a képet, hogy senki se láthassa. Ugyanaznap Lord Henry egy sárga könyvet küld neki, mely varázsos hatást gyakorol rá. *Regény volt, mese nélkül, egyetlen hással, az egész tulajdonképp lélektani tanulmány egy párizsi fiatalemberről, aki minden kor minden élményét meg akarta szerezni: Dorian évekig a könyv hatása alatt állott – Párizsból kilenc nagyalakú példányt rendelt, s különböző színű kötésekbe köttette őket.*

A könyv hatására indult el a benyomásokat fölfedező útjaira. *Az Élet maga volt az első és legnagyobb művészet, s a többi művészetet csupán ennek előkészítőjének tartotta.* Hamar a fiatalság bálványa lett, a legünnepeltebb dandy. Előbb az illatszereknek, majd a zenének szentelte magát. Aztán az ékszereket és a drágaköveket kezdte tanulmányozni. Aztán a hímzések, a szőnyegek kezdtek érdekelni. De saját szépsége ezalatt mindig foglalkoztatta. Gyakran fellopózott a padlásszobába, s egy kéztükör segítségével összehasonlította a fiatal, üde arcát a képről elé meredő egyre gonoszabb, egyre vénebb ábrázattal.

Londonban eközben rosszindulatú suttogó híresztelések keltek lábra Dorian kicsapongásairól, álruhás kirándulásairól, mindennek azonban kevesen hittek. Hiszen elég volt rápillantani...

Egy nappal harmincnyolcadik születésnapja előtt, november 9-én, este tizenegykor Dorian hazafelé tartott Lord Henrytől, mikor az utcán Basil Hallwardba botlott. Éppen tőle jön. Az éjszakai vonattal Párizsba utazik: előtte mindenképpen beszélni akar Doriannel. Felelősségre vonja, miért enged magára árnyékot vetülni. Tudni akarja, miért hoz balsorsot Dorian mindenkire, akivel kapcsolatba kerül. Tudni akarja, mi az igazság, „látni akarja a lelkét”. Azt akarja, feleljen Dorian a vádakra. (12. fejezet.)

Dorian felindultságában megmutatja Basilnek a képmást. A festő borzalmasat kiált az ijedségtől. Fokozatosan döbben rá, hogy saját, eltorzult festményét látja. Megérzi a képből, hogy Dorian a híreszteléseknél is sokkal gonoszabb. Bűnbánatra, imára buzdítja egykori bálványát – szerinte csak ez segíthet rajta. Dorian, hogy titkát kiadta, iszonyú gyűlölségre lobban a festő iránt. Hirtelen úgy érzi, hogy minden nyomorúságának ő az oka. Felkap egy ott heverő kést. Ráveti magát Hallwardra, s hátulról ledöfi.

Kilopózik a házból, s a kapuban felcsöngeti az inasát, azzal az ürüggyel, hogy otthon felejtette a kapukulcsát. (13. fejezet.)

Másnap elküldet egy Campbell nevű vegyészért, aki valaha jó barátja volt. Miután eljön, megzsarolja egy papírszeletre írt névvel. A kémikus, nem tudni, hogyan, nyomtalanul eltünteti a holttestet a padlásszobából.

A gyilkosság azonban megüli a lelkét, nem vonja el a figyelmét egy fényes estély sem. Álruhát ölt, s egy kikötői csapszékbe hajt, ópiumot szívni. Egy lompos, részeg öregasszony gúnyosan fölemlíti régi nevét: Mesebeli Herceg!, erre egy bóbiskoló matróz felpattan, mint akit darázs

csípett meg. Dorian után veti magát, aki egy másik ópiumbarangba indul. A matróz nem más, mint Jim Vane, Sibyl bátyja, aki a lány halála után bosszút esküdött. Az utcán utoléri Dorian, aki tagadja, hogy ismerte volna Sibyl Vane-t. És azt mondja: nézze meg az arcát, nem lehet ő a csábító – annak már középkorú embernek kellene lennie. Jim Vane erre futni hagyja Dorian. Később azonban megtudja, hogy igenis ő volt. (16. fejezet.)

Egy héttel később Dorian vidéki birtokán látjuk viszont. Óriási falkavadászatra készül barátaival. De Dorian rémképek kínozzák. A pálmaház ablakában mintha James Vane arcát pillantotta volna meg. Három napig ki se mozdul szobájából, csak a vadászat napján csatlakozik újra a társasághoz. A vadászat során a Dorian mellett álló vadász halálosan megsebesít egy embert. Hamarosan kiderül, hogy nem hajtóról van szó – senki nem látta még. Dorian a halottban felismeri James Vane-t. *Tudta, hogy most már senki se bánthatja.* (18. fejezet.)

Ettől kezdve Dorian elhatározza, hogy jó útra tér. Henrynek eldicsekszik vele, mekkora jócselekedetet hajtott végre. Szakított egy romlatlan, vidéki kislánnyal, aki belésszeretett anélkül, hogy tudta volna, milyen gazdag és előkelő valakivel állt szemben. Rájött, hogy ő, Dorian, csak megrontaná. Aztán megpróbálja bevallani Henrynek, hogy ő ölte meg Basilt. De Henry nem hisz neki. Azzal intézi el a dolgot, hogy Dorian olyan pózban tetszeleg, amelyik nem illik hozzá. (19. fejezet.)

Ezen a meleg nyári éjszakán végre biztonságban érezte magát. James Vane halott. Még Campbell, a kémikus is agyonlőtte magát. Elfogta az új élet utáni vágyakozás. Aztán Hetty Merton, a vidéki lány jutott eszébe. Felmegy, és megnézi a képet. Talán a jótett nyomán máris megszépült az arca egy kicsit.

De odafönt fájdalomában fölsikoltott. Az arc tovább csúnyult: a sunyiság és a képmutatás ránca jelent meg a

szája körül, s a kezén éktelenkedő vérfolt még meg is nőtt. Hát ezt is csak képmutatásból tette? *És ez a gyilkosság egész életén át a sarkában lohol? Hát már örökké a múlt tette nyomja?* Egyetlen bizonyíték lehet ellene: a kép. Hát akkor megsemmisíti. Dorian felkapja ugyanazt a kést, amellyel Basilt megölte, s beleszúrja a képbe.

Egy sikoly hallatszott, majd valami zaj. A sikoly olyan iszonytató, olyan halálos volt, hogy a cselédek felriadtak álmukból, és kijöttek szobáikból... Amint beléptek, látták, hogy a falon ott függ gazdájuk gyönyörű képmása, úgy, ahogy legutóbb, ragyogó fiatalságának és szépségének minden pompájában látták. A padlón egy halott feküdt, estélyi ruhában, késsel szívében. Fonyadt volt, ráncos, az arca förtelmes. Csak akkor ismertek rá, amikor gyűrűt is megnézték.

* * *

Wilde megjósolta, hogy új könyve szenzáció lesz. Nem tévedett. Első változata 1890. június 20-án jelent meg a *Lippincott's Monthly Magazine* nevű philadelphiai folyóirat júliusra keltezett számában. Kétszáz font honoráriumot kapott érte. A sajtó azonnal rávetette magát az írásra. Június 24-én, 30-án, július 5-én és 19-én, egymás után négy, gyilkosan elmarasztaló kritika jelent meg – mindegyik név nélkül. A legjellemzőbb, legtömörebb talán a *Scots Observer* vádbeszéde:

„Ugyan mi haszna van a trágyadombon kapirgálni? A világ tisztességes, s benne az egészséges lelkületű férfiak és a becsületes nők jóval nagyobb arányban fordulnak elő, mint a csalók, a megesettek, illetve a ferde hajlamúak. Mr. Oscar Wilde már megint valami olyasmit írt le, amit jobb lett volna nem leírni; mert bár a *Dorian Gray* arcképe, melyet a *Lippincott*-nál közöltetett, eredeti, érdekes, helyenként okos mű, nyilvánvalóan művelt ember munkája, mint művészet mégis hamis – mert voltaképpen csak az igazságügyi orvostan szempontjából érdekes; hamisan közelít az emberi természethez – mert főhőse valóságos ör-

dög; hamis az erkölcs is – mert a szerző nem tisztázta kellőképpen, hogy vajon nem a természetellenes aljasságot pártolja-e a tiszta, egészséges, ép étellel szemben. A történet, amely csupa olyasmit taglal, ami leginkább a bűnügyi rendőrségre tartozik (sőt, amiket még ott is titkosan kezelnének), nem válik dicsőségére sem a szerzőnek, sem a szerkesztőnek. Mr. Wilde-nak van esze, stílusa és művészte; de ha nem képes másról írni, csak törvényen kívüli nemesekről és perverz táviratkihordó fiúcskákról, akkor minél hamarabb választja az úriszabóságot (vagy valamely más tisztes mesterséget), annál kisebb csorbát szenved saját jóhíre és a közerkölcs.”

Wilde ekkor még úriemberi kötelességének érezte, hogy a félreértéseket a szerkesztőséghez intézett levélben oszlasa el. Nem kérte ki magának, hogy a könyvében egyáltalán nem szereplő prostituált sürgönykihordó fiúkkal akarták lejáratni – ezúttal ennél sokkal magasabb régiókban járt:

Az Önök recenzense szerint én nem teszem elég világossá, hogy az erényt helyezem-e a romlottság elébe, vagy megfordítva. Egy művésznek, szerkesztő úr, kérem, nincsenek etikai vonzalmai. Az erény s a romlottság olyanok neki, mint a festőnek a paletta színei. Nem többek ennél, s nem is kevesebbek. A művésznek csak arra van gondja, hogy általuk művészi hatás érhető el, s el is éri ezt a hatást. (...)

A történet drámai kifejelete érdekében arra volt szükség, hogy Dorian Gray az erkölcsi züllés levegőjével vétéssen körül. Máskülönben a történetnek nem lenne télje s értelme. A könyvet szerző művésznek az volt a célja, hogy a könyv levegőjét ködössé, homályossá, meghatározhatatlanná tegye. Véleményem szerint, szerkesztő úr, ezt a szerző el is érte. Mindenki a saját bűneit látja bele a Dorian Gray-be. Hogy melyek Dorian Gray bűnei, azt senki se tudja. Aki rájön, maga követi el őket.

A *Daily Chronicle* szintén névtelen kritikusa nemzetközi összefüggésekre is rámutat, és Wilde személyét sem kíméli:

„Az unalom s a mocsok a főszereplői a *Lippincott's* e havi számának. A tisztátalan, bár tagadhatatlanul szórakoztató elemet Mr. Oscar Wilde *Dorian Gray arcképe* című története alkotja. Ez az iromány a francia *Décadents* leprás irodalmából ered – ez mérgező könyv, melynek atmoszféráját az erkölcsi és szellemi oszlás illata teszi bűzhödtté. – Egy romlatlan, szépséges aranyifjú szellemi és testi lépüléséről szól ez a kárörvendő tanulmány, melyben ha van taszító és elbűvölő elem, akkor az csakis a könyv feminin sikamlóssága, készakarva létrehozott őszintétlensége, színpadias cinizmusa, csiricsáre miszticizmusa, nyelvöltögető filozofálgatása s könnyen ragadóssá váló közönségessége, amelyek mind-mind Mr. Wilde gondosan kimunkált Wardour Street-i esztéticizmusára és tolakodó, olcsó tudálékosságára vezethetők vissza.”

A hecckampány persze kelendővé tette a folyóiratot – volt olyan nap, mikor a Stranden lévő újságos standon az átlagos napi három szám helyett harminc kelt el. A vége mégis az lett, hogy a terjesztő, engedve a nyomásnak, húsz nappal megjelenése után kivonta a forgalomból a folyóirat júliusi számát.

Wilde a folyóiratközlés után átdolgozta a regényt. A hat új fejezettel a terjedelem majdnem a kétszeresére nőtt. (Ekkor íródott a 3., 5., 15., 16., 17. és a 18. fejezet.) De nem volt olyan oldal, ahol a szerző ne változtatott volna. A stílus javításokon kívül mindent elkövetett, hogy elvontabb megvilágításba helyezze Basil addig nyilvánvalóan erotikus vonzódását Dorian iránt. Az 1. fejezetben Lord Henry és Basil eredetileg így beszélgettek:

– Akkor hát miért nem állítod ki a képet?

– Mert beleadtam mindazt a különleges vonzódást, melyről persze sose mertem beszélni neki.

És Wilde így változtatta meg:

– Akkor hát miért nem állítod ki a képet? – kérdezte Lord Henry.

– Mert akaratom ellenére is kifejeztem benne azt a sajátos művészeti bálványozást, melyről neki sohase tartottam fontosnak beszélni.

A *Dorian Gray* átdolgozott, könyv alakú kiadása 1891 áprilisában jelent meg. Részben a sajtótámadások hatására. a könyvet Wilde feltűnő előszóval toldotta meg, melyben epigrammatikus tömörséggel újrafogalmazta az életéről, művészetéről, erkölcsről vallott téziseit, a *l'art pour l'art* afféle modern kiáltványaként:

Művész az, aki szép dolgokat alkot.

*Föltárni a művészetet és elrejteti a művészt,
a művészet célja.*

*Kritikus az, aki más modorba vagy új anyagba tudja áttenni
a szép dolgokról való benyomásait.*

*A kritika legnemesebb és legalantasabb formája az
önéletrajzírás.*

*Azok, akik szép dolgokban csúf értelmet lelnek, romlott
emberek, minden báj híján. Ilyennek lenni hiba.*

*Azok, akik szép értelmet lelnek a szép dolgokban,
művelt emberek. Számukra van remény.*

*Ők a kiválasztottak, kiknek a szép dolgok csak a szépséget
jelentik.*

Nincs se erkölcsös, se erkölcstelen könyv.

A könyv vagy jól van megírva, vagy nincs jól megírva.

És kész...

A tizenkilencedik század idegenkedése a romantikától

Caliban dühe, ki nem látja tulajdon arcát a tükörben.

*Az ember erkölcsi élete részét képezi a művész alap-
anyagának, de a művészetet erkölcsös volta a tökéletlen eszköz
tökéletes használatában rejlik.*

*Nincs olyan művész, aki be akarna bizonyítani valamit. Még
az igaz dolgok is bizonyíthatók.*

Egyetlen igazi művész sem részrehajló etikai értelemben.

Az etikai részrehajlás megbocsáthatatlan modorosság.

Egyetlen művész sem beteges. A művész mindent ki tud fejezni.

A gondolat és a nyelv a művész művészi eszközei.

A bűn és az erény a művész művészi alapanyagai. Forma szempontjából minden művészet példája a zeneművészet. Az érzés szempontjából a példa a színész mestersége.

Minden művészet egyszerre fölszín és jelkép.

Azok, akik a felszín alá merülnek, a maguk veszedelmére teszik.

Azok, akik kiolvassák a jelkép értelmét, a maguk veszedelmére teszik.

A művészet valójában a nézőt tükrözi, nem pedig az életet.

A véleménykülönbségek azt mutatják, hogy a mű új, finom és életrevaló.

Ha a kritikusok hajba kapnak, a művész nyugodtan alhat. Annak, aki hasznos dolgot csinál, mindaddig megbocsáthatunk, míg nem nagyon csodálja művét. Egyedüli mentség arra, hogy valaki haszontalan dolgot csinál, az, hogy nagyon, nagyon csodálja.

Minden művészet merőben haszontalan.

A *Dorian Gray* mesés kiindulópontja emlékeztet Balzac *A számbőr* című regényének alapötletéhez (1831). Az a könyv is a csodás eseménnyel kezdődik, s az ígéretes fiatal ember halálával végződik. Főhőse, Raphaël de Valentin, a koldusszegény, jó családból való fiatalember egy középkori számbőrt kap ajándékba egy agg antikváriustól, mely minden kívánságát teljesíti; igaz, minden kívánsággal összéb is zsgorodik valamennyit.

A *Dorian Gray* alapötletéről Wilde két legendát terjesztett el. Az egyik szerint egy kanadi festőnő megfestette az ő portréját, s mikor az eredményt meglátta, úgy kiáltott fel, ahogy az a regényben is olvasható. A másik történet szerint egy Basil Ward nevű létező festőnél járt, amikor az éppen befejezté egy fiatal modell portréját. Ekkor Wilde

így kiáltott volna fel: *Milyen kár, hogy egy ilyen csodálatos lény is megöregszik egyszer! Milyen nagyszerű is lenne, ha pontosan olyan maradhatna, amilyen most, s helyette a portré öregedne s hervadna el!*

A gondos filológia kimutatta, hogy Wilde ezúttal is több tucat író motívumait építette be könyvébe, többek között Walter Pater, Disraeli, Poe és Bulwer-Lytton, Joris-Karl Huysmans könyveit forgatta haszonnal, sőt egy közeli barátja, Edward Heron-Allen könyvéből (*A jövő hamvai: Sylvester Gray öngyilkossága*) is felhasznált egészen nyilvánvaló elemeket. Felhasznált és „kifosztott” többek között csipke- és drágakő-történeti, művészeti kézikönyveket, lexikonokat.

A könyv alakban megjelent regénnyel kesztyűsebb kézzel bánt a kritika, s kezdtek alaposabb bírálatok is megjelenni. A *Lippincott's* 1890. szeptemberi számában Julian Hawthorne (a nagy író fia) Lord Henryt tartja a könyv legsikeresebb figurájának, bár kevésbé eredetinek. „Maga Dorian Gray viszont van annyira eredeti és új, amennyit manapság az ember joggal elvár. Ha könyvét Mr. Wilde megfelelően kidolgozta volna, már első regénye is marandóságra tett volna szert, s akkor is emlékezetes maradt volna, miután a nálánál érdemdúsabb könyveket már elfeledték volna. De hát senki sem, vagy majdnem senki sem képes átütően eredeti figurát alkotni első próbálkozására. Dorian valahogy sohasem szilárdul meg előttünk. Sőt, mintha kettejük közül a portré lenne a valóságosabb...”

A könyv középpontjában valóban a képmás áll – ez az eleven, önmozgását végző tárgy, míg Dorian statikus, kívülről vezérelt bábfigura. Oscar Wilde egy valós és egy éteri élményét írta bele ebbe a könyvbe. A valós élménytől kapta részben az éterit. Oscar Wilde ebben a könyvben megírt egy homoszexuális alapélményt: azt, hogy hogyan tanítja meg egy idősebb, érett férfi a fiatal, még nem látó barátját az élet dolgaira.

Wilde a *Dorian Gray*-ben a tanítót két személyre bontja, pedig az életben általában egy személyben egyesülnek: *Dorian felfedezője* Basil Hallward, *tanítója* Lord Henry Wolton. Ráadásul Basil és Henry két alaptípus: Basil a természetét, vonzalmait felszínre engedő, teremtő (művész) alkat, Lord Henry pedig a művészetét szublimáló, nem-tevő, abszolút szemlélődő típus. Idézzük csak fel, mire is tanítja Dorian Lord Henry, első találkozásukkor:

Magának csodálatosan szép arca van, Gray úr. Ne ráncolja a homlokát. Bizony, s a Szépség a Szellem egy formája – sőt, magasabb, mint a Szellem, mert magyarázni sem kell. A világ nagy tényei közé tartozik, mint a vöröfény, vagy a tavaszi idő, vagy a sötét vizeken való visszatükrözése annak az ezüst kagylónak, amelyet holdnak nevezünk. Ez kétségtelen. A Szépség a fölény isteni joga. Aki birtokában van, abból herceget csinál. Mosolyog? Ó, ha majd elveszti, nem mosolyog többé... Néha azt szokták mondani, hogy a Szépség csak afféle fölszínes valami. De legalább nem olyan fölszínes, mint a Gondolat. Nekem a Szépség a csodák csodája. Csak sekélyes emberek nem ítélnek az után, amit látnak. A világ igazi titokzatossága az, ami látható, nem az, ami láthatatlan. Igen, Gray úr, az istenek jók voltak önhöz. De amit az istenek adtak, azt hamar vissza is veszik. Csak egy pár éve van, hogy igazán, tökéletesen, egészen éljen. Ha elmúlik az ifjúsága, szépsége is velevész, és akkor tüstént fölfedezi, hogy nincs több diadal számára, vagy be kell érnie azokkal a nagy győzelmekkel, melyeket a múltjára való visszaemlékezés keserűbbekké teszi, mint a vereséget. Minden eliramló hónap közelebb hozza Önt valami borzasztóhoz. Az idő féltékeny Önre, és harcol liliomai és rózsái ellen. Aztán megsápad, arca beesik, szeme elhomályosodik. Iszonylatosan szenved majd... Ó, élje az ifjúságát, amíg fiatal. Ne pocskéolja el napjai aranyát, ne hallgasson a szobabölcsekre, ne igyekezzen elhárítani a reménytelen kudarcot, és ne adja oda életét a tudatlannoknak, a közönségeseknek, a hitványoknak. Ezek afféle beteges ábrándok, korunk hamis eszméi. Éljen. Élje azt a csodálatos életet, mely Önben van. Semmi se menjen veszendőbe. Folyton-folyvást új

és új meglepetéseket hajszoljon. Ne féljen semmitől... Az új hedonizmus – erre van szüksége századunknak. Ön lehet látható jelképe. Az Ön egyéniségével mindent megvehet. A világ magáé, egy idényre... Mihelyt megismertem, láttam, egyáltalán nincs tudatában annak, hogy micsoda, és hogy mi minden lehet. Annyi minden volt Önben, ami elbűvölt engem, hogy éreztem, mondanom kell valamit Önnek, önmagáról. Arra gondoltam, hogy milyen tragikus lenne, ha szétforgácsolódna. Mert az ifjúsága nagyon-nagyon rövid ideig tart majd. A közönséges mezei virág elhervad, de aztán újra kivirul. Az aranyeső jövő júniusra éppúgy sárgállik, mint most. Egy hónap múlva piros csillagok gyúlnak az iszalagon, s leveleinek zöld éjszakája minden évben rengeti majd piros csillagait. De mi soha többé nem kapjuk vissza ifjúságunkat. Az öröm húszéves kori lüktetése meglassul. Tagjaink cserbenhagynak minket, érzékeink megpuhvásodnak. Förtelmes bábokká süllyedünk, s ama szenvedélyek emléke riogat majd minket, melyektől túlságosan féltünk, s majd azok a kifinomult kísértések gyötörnek minket, melyeknek nem mertünk engedni. Ifjúság! Ifjúság! Nincs is a világon más semmi, csak az ifjúság.

Dorian Grayben ez a tanítás értő fülekre talál. Eddig annyira fiatal volt, hogy semmilyen se volt. Felfedezi saját szépségét, s kezd a tanítás szerint élni, megtanul maszkok s nem emberi lények iránt lelkesedni. Ezért fordul el az őszinte Basiltól, s ezért hagyja el az álarcát levető Sibylt. Ezért tud annyira rajongani Henryért. Az átalakulás Sibyl teteme fölött fejeződik be. Dorian, magát tanulmányozva, meglepetten tapasztalja, hogy nem olyasmit érez, amit ilyenkor szokott:

– Henry – kiáltott Dorian, s odajött hozzá, és leült melléje –, miért nem tudom átérezni ezt a tragédiát úgy, ahogy akarnám? Nem hiszem, hogy szívtelen lennék. (...) Egyszerűen úgy látom, mint egy csodálatos szindarab csodálatos végét. Egy görög tragédia szörnyű szépségét érzem, melyben főszerepet játszottam, de nem sebesültem meg.

Ugyane beszélgetés alkalmával kapja Dorian azt a bi-

zonyos sárga kötésű „mérgező könyvet”, amely tovább-
lendíti majd útján. Henry, a tökéletes, mértékadó, magá-
ba záródó világú dandy mint újabb gyönyörforrást, nem
pedig mint Bibliát adja a könyvet Dorian kezébe. Jellemző
módon, a két dolog, szerelmének halála s egy könyv elol-
vasása közül az utóbbi van Dorianre formáló hatással.
S Dorian a könyvet nem arra használja, amire kell. El kell
buknia, mert Dorian túlbuzgó, „első generációs dandy”.
Nem képes elsajátítani Lord Henry abszolút tétlen, szem-
lélődő életformáját. Az élvezetszerzés már nem játék, pöz-
neki, hanem lételem. Kezdi túl komolyan venni magama-
gát, szépségét, élvezeteit. Ebben akadályozza őt felfedező-
je, lelkiismerete, a középosztálybelien erkölcsös Basil Hall-
ward, aki pedig annyira szerette, hogy a portréval is
megajándékozta (s úgy is felfoghatjuk, hogy Doriannek a
képpel kapcsolatos vágyát ő „teljesítette”). S mikor Basil
már nem él, úzi Dorian a Basil festette képmás. S mikor
Dorian saját tárgyiasult lelkiismeretétől akar megszaba-
dulni, eléri a vég.

A *Dorian Gray arcképe* megkészt (felújított) *dandy-fejlődés-
regény*. A század húszas éveiben három ilyen, óriási sikerű
könyv is közkézen forgott (Ward: *Tremaine*, 1825; Disraeli:
Vivien Grey, 1826; és Bulwer-Lytton: *Pelham*, 1828). Ezek
a könyvek tulajdonképpen mind az előző századvég hírne-
ves dandyje, George Bryan „Beau” Brummel (1778–1840)
életét vették alapul. Wilde-nak már nem jutott eszébe más
hős, mint önmaga. Merített persze a dandy-hagyomány-
ból is (elég csak a Disraeli-könyv főhősének nevére rápil-
lantani), de még közvetlenebbül a kortársi dekadens re-
gényirodalomból. A sárga könyv, melynek a cselekményét
is ismerteti, félreismerhetetlenül Huysmans: *A különö* (*À
Rebours*) című regénye. A könyv egészéből kiérezhető egy
versenyszellem – egyenesen a korszellemből merítve erőit,
Wilde minden eddigi dekadens könyvnel dekadensebbet
akart írni. „Olyat, csak még olyanabbat.” Hitt benne,

hogy egészen újfajta prózát képes előállítani. *A történet nem
más, mint esszé a díszítőművészetről. Válasz a közönséges realiz-
mus brutalitására.*

A regényirodalom megszentelt hagyományát félredob-
va, Wilde ebben a könyvében közvetlen hangulatkeltésre
törekszik. Itt minden csak „jelezve van” – ez a könyv (az
operaszínpadtól kölcsönzött szóval): „markírozott re-
gény”. Nem fordít figyelmet szinte semmire, csak két do-
logra: a leírásokra és a társasági dialógusokra. Nem is
képes eleven, körüljárható figurákat teremteni. Dorianen
kívül Basil is, Henry is fájdalmasan sablonosak. Reakcióik
megjósolhatók. Időkezelése is lompos, nemtörődöm. A hí-
res, katalógusszerű 11. fejezet, amely Dorian felnőttkori
vonzódásait, „kutatásait” és gyűjtéseit meséli el, arra is
hivatott például, hogy jelezze, a húszéves Dorianból har-
mincnyolc éves lett.

A tizenkilencedik század második felében a próza ér-
deklődése egyértelműen a lelki folyamatok felé fordult –
többek között ez indította Wilde-ot arra az ambiciózus
tervére, hogy a művészet lélekelemző eredményeit tekintse
elrugaszkodási pontnak. Új valóságos normákat rem-
élt felállíthatni – nem törődött a pillanatnyi hihetetlen-
séggel. A londoni nyomornegyedek, a kikötői alvilág sab-
lonos, egy-egy odavetett jelzővel alátámasztott leírását
olvasva az ember nem tud szabadulni attól az érzésétől,
hogy ez a London leginkább *A nyomorultak* Párizsára, vagy
de Quincey leírásaira emlékeztet. Irodalmi élmények
szublimációja érződik ebből a könyvből is. Jellemzőek a
regényre a zárt terek, szobák, ebédlők, padlásszobák, fél-
reeső tükörcetek, melyek felerősítik a lélek felajzott gesztu-
sait.

Ám ez a nagyvárosi színhelyű, urbánus izlésű könyv
nem ad széles körképet Londonról. Wilde számára mintha
csak a főrendek palotái és szutykos nyomornegyedek létez-
nének. Nincs középosztály – nincs józan közepszer. Fekete

van és fehér, mint Beardsley nagy hatású rajzain. A könyv a fekete és a fehér árnyalataival kíván foglalkozni.

Sajnos, eléggé hasonlít a saját életéhez – írta Wilde a Dorian Gray-ről egy nőismerősének –, csupa társalgás, semmi cselekmény. A figurám karosszékben ülnek és csevegnek.

Ez teljes mértékben igaz. Wilde-ből ekkor már kikiváncozik a drámaíró. A párbeszédék helyenként nagyon jók. A könyv tulajdonképpen nem más, mint a szerző drámai formaérzékének és a dekorálásra való hajlamának küzdőtere. Ez a két dolog pedig kizárja egymást. A két rétegben külön-külön jeleskedő részek helyenként hajszálvékony cérnaszállal vannak összefércelve. Ráadásul a könyv stílusán, végső kidolgozásán a legteljesebb hanyagság érződik. Szóhasználat a végtelenségig modoros: a *furcsa* (strange) szó például ötvenegyszer, a *csodálatos* (wonderful) negyvenegyszer, a *különös* (curious) szó pedig nem kevesebb mint negyvenszer fordul elő ebben a kis terjedelmű könyvben. Ha csak „jól megírt s rosszul megírt könyvek” vannak, ahogy az Előszó az irodalomkritika kulcskérdését beállítja, akkor nem kétséges, hogy a *Dorian Gray* melyik csoportba tartozik. És mégis, e „rosszul megírt nagy könyv” – ritka madár az irodalomtörténetben. Hatásáért legnagyobbbrészt irodalmon kívüli tényezők felelnek – például a per, mely megakasztotta az angliai dekadens irodalom természetes fejlődését.

De könyve sikeréért a szerző is felelős. Gesztus és mű talán először kapcsolódik össze ilyen széttéphetetlenül. A regény zárókő a Wilde által régóta építgetett, közfogyasztásra szánt Wilde-épületen. Ahogy megjelent a piacon, zárult az áramkör, s ez az érdekes, merész, de sok szempontból silány mű. széles művészrétegek számára önmagában hordta igazolását: hívei számára mostantól fogva Wilde mondja meg, hogy mi a jó, melyek a jó irodalom kritériumai. Személyében garantálta a mű rangját.

Ma már ellenőrizhetetlen az irodalomszociológiai sejte-

Aubrey Beardsley (1872–1898): önarckép

lem: ahogy Wilde a műveket tekintette nyersanyagának, értő olvasói is elsősorban művészekből tevődtek ki. Ahogy nyersanyagát közvetetten szerezte, hatását az életre is közvetetten fejtette ki. Azazhogy éppen a századvég Wilde-féle publicistái duzzasztották fel a művészek hadrendjét azáltal, hogy az élet és a művészet fokozatos egybeforrasztódását figyelték meg, s tartották üdvöztetőnek. Lord Henry szépen fogalmazza meg ezt a *Dorian Gray* utolsó előtti fejezetében:

Te az a típus vagy, melyet korunk állandóan keres, s ha rátalál, megijed tőle. Mennyire boldog vagyok, hogy sohasem alkottál semmit, nem faragtál szobrot, nem festettél képet – nem alkottál semmit – magadon kívül! A te művészeted a saját életed volt! Magadat zenésítetted meg. Napjaid: szonettek.

De a *Dorian Gray* több, mint hittel összerótt propagandamű; világvége-hangulata több kötelező kelléknél. Wilde kitalált egy felsőbbrendű szépséggel, földöntúli vagyonnal rendelkező ideális adottságú fiatalembert, s végigfuttatta sorsát. Még az ő sorsa is a pusztulás – enged a művészi szép szirénjének. Lord Henry, aki csak áttételesen (*Dorianen keresztül*) árt, megmenekül – de az ő sorsa a fonnyadás, az öregség, a leépülés.

De hát érdemes akkor élni?

Talán igen.

1891 januárjában igazolást nyert Wilde egyik kedvenc aforizmája: az élet utánozza a művészetet, nem pedig fordítva. Elhoztak bemutatni hozzá egy huszonegy éves oxfordi diákot, aki szinte földi mása volt *Dorian Gray*nek. Arisztokrata volt, képtelenül szép, hallatlanul nyitott, és – első látásra – egészen romlatlan. A fiú neve Alfred Bruce Douglas volt, de barátai csak *Bosie*-nak (ejtsd: „bószí”) hívták, amely a gyermekkori becenevéből alakult ki („boysie”, annyi mint fiúcska). Wilde-ra igazóan hatottak

a fiú szőke fürtjei és – állítólag – szonettjei, de egy év is beletellett, amíg elválaszthatatlanok lettek. Wilde életének legnagyobb, meghatározó kapcsolata lett *Bosie Douglas*, aki túlon túl jó tanítvány lett. Mert az élet csak részben utánozta a művészetet. Erre a kapcsolatra nem *Dorian*, hanem *Lord Henry* élete ment rá.